

CONÈIXER I DIFONDRE EL PATRIMONI CULTURAL A MENORCA

Actes de les X Jornades d'Història Local i Patrimoni Cultural a Menorca

Miquel À. Marquès Sintes
Centre d'Estudis Locals d'Alaior

(Text llegit a la presentació del llibre *Conèixer i difondre el patrimoni cultural a Menorca*, a la biblioteca pública d'Alaior el 10 d'abril de 2015)

En nom propi i en el de Martí Carbonell Salom, ambdós coordinadors del llibre *Conèixer i difondre el patrimoni cultural a Menorca*, molt bona nit a tots els assistents a aquest acte públic de presentació d'un nou llibre.

Per a mi, quan es tracta de presentar un nou llibre sempre és un dia de festa, de fer cultura en definitiva.

Un introit

Em permetreu que faci una breu introducció per contextualitzar per què avui vespre som aquí.

El Centre d'Estudis Locals d'Alaior (CEL) és situat a Alaior, va ser creat el 20 d'abril de 2000 i va néixer com a secció del Fòrum 3r Mil·lenni, entitat cultural d'Alaior fundada el 1994.

El patrimoni etnològic, objecte d'estudi. Barraca de pedra en sec a Son Salamó (Ciutadella)

Per tant, avui celebrem que des de fa quinze anys el CEL treballa en el món de la cultura, l'àmbit social, la història i el patrimoni cultural. I no és manco cert que també avui, quinze anys després, comença a ser conegut i reconegut tant a Menorca com a altres indrets.

Només vull recordar que fa unes setmanes vam ser convidats pel Centre d'Estudis Ignasi Iglesias i l'Institut Ramon Muntaner perquè, en el marc del Congrés Any Clapés (realitzat a Can Fabra de Barcelona), explicàssim com organitzam i realitzam les Jornades d'Història Local i Patrimoni Cultural de Menorca, de les quals enguany ja hem arribat a l'onzena edició, així com totes les activitats culturals que feim al seu voltant i els resultats obtinguts.

Des del CEL potenciam la coneixença del patrimoni cultural, afavorim la difusió de la cultura, donam suport científic a la societat i impulsam l'arrelament comunitari dels ciutadans.

Per açò treballam en àmbits tan diversos com el patrimoni cultural, el coneixement històric i cultural d'Alaior, l'urbanisme, l'accés a l'habitatge, l'acció juvenil, les energies renovables i la protecció del medi ambient, entre d'altres. Feim feina en l'àmbit local, però també en l'insular, segons el projecte o activitat que realitzam.

Del per què celebrem les Jornades d'Història Local i Patrimoni Cultural de l'Illa de Menorca

Des de l'any 2004, el CEL realitza les Jornades d'Història Local i Patrimoni Cultural de l'Illa de Menorca. Aquestes jornades serveixen per crear un espai de trobada i debat en el qual les persones interessades a aportar coneixement sobre el patrimoni cultural ho puguin fer.

Joan Carreras Expósito, es batle *Penys* d'Alaior

Els gegants i capgrossos d'Alaior

El precedent en el qual ens inspiram són les sis edicions de les Trobades d'Historiadors i Arqueòlegs organitzades per l'Institut Menorquí d'Estudi en el període 1988-2000.

Durant un cap de setmana reunim especialistes per estudiar, analitzar i divulgar coneixement científic sobre el patrimoni cultural. Així, els nostres objectius són: crear coneixement, conscienciar la societat sobre el patrimoni cultural, aprendre d'experiències de protecció i de gestió del patrimoni i de turisme cultural i difondre tot allò creat sobre el patrimoni cultural.

Organitzar les jornades és com elaborar un trencaclosques, en el qual intervenen moltes peces (participants, temàtiques, actes culturals, llocs d'ubicació de les activitats i jornades, usuaris, finançament, voluntariat, assistents, etc.), i com a bons sastres, tot ho hem de ben embastar perquè durant aquells dies les coses rodin correctament.

Però, per què feim les jornades? A principi del segle XXI, la destrucció de patrimoni cultural d'Alaior va precipitar la nostra decisió d'organitzar unes jornades.

Haviem de fer alguna aportació per canviar les dinàmiques de l'urbanisme actual. I també havíem de treballar i ho hem de continuar fent per conscienciar ciutadans, administracions públiques, empreses i entitats culturals per descobrir la importància de la coneixença del patrimoni cultural, la seva conservació i el seu potencial cultural i econòmic.

El cas de la destrucció de l'aljub del carrer des Banyer a Alaior, un dipòsit construït el segle XVIII amb una capacitat de 815 metres cúbics d'aigua, convertit per una iniciativa privada amb el beneplàcit de l'Ajuntament d'Alaior en un immoble de set habitatges,

una cotxeria i un local comercial, ens va fer prendre la determinació de posar fil a l'agulla.

Des de l'any 2004 han tingut lloc de manera ininterrompuda les Jornades d'Història Local i Patrimoni Cultural a l'Illa de Menorca. Al llarg de les onze primeres edicions, professionals en la gestió cultural i investigadors reconeguts i novells en la recerca històrica han presentat 165 comunicacions. Hem conegut de primera mà resultats d'excavacions arqueològiques i d'investigacions històriques, experiències de destrucció i de conservació del patrimoni, activitats i funcions que porten a terme institucions i entitats culturals i experiències en la gestió del patrimoni i del turisme cultural.

A banda de les comunicacions, organitzam altres activitats culturals al voltant de les jornades, sempre lligades al patrimoni cultural, com presentacions de llibres, visites guiades, exposicions, glosats, concerts i altres tipus d'activitats culturals.

Pensem que el resultat obtingut és positiu. Hem fet moltes i diverses activitats, amb la participació d'investigadors, professionals i entitats culturals. Quant als destinataris, el grau d'assistència ha estat variable, però la convocatòria de les nostres jornades s'ha consolidat a dins el calendari cultural de Menorca al llarg d'aquests onze anys.

A més, el grup de destinataris és divers i abasta diferents àmbits socials. La realitat ens demostra que s'ha de seguir treballant, ja que el coneixement ajuda a valorar la importància del patrimoni cultural.

Els continguts del nou llibre

Però tot aquest esforç intel·lectual patia un dèficit: no havíem pogut publicar les actes de les diverses convocatòries de les nostres jornades. Avui, gràcies a l'ajut econòmic de l'Institut Ramon Muntaner i l'Institut d'Estudis Baleàrics, i el suport del Consell Insular de Menorca, l'Institut Menorquí d'Estudis i l'Ajuntament d'Alaior, podrem saldar aquest deute històric.

El llibre segueix la mateixa estructura que les nostres jornades. Hem publicat diverses comunicacions i ponències, agrupades temàticament, talment com es van presentar durant les jornades.

La publicació és oberta amb unes paraules de presentació, un capítol dedicat als quinze anys de treball del Centre d'Estudis Locals d'Alaior i un segon als deu anys de Jornades d'Història Local i Patrimoni Cultural de Menorca.

Hi trobam tres articles sobre béns etnològics: l'aportació de Jaume Andreu Galmés sobre el molí de sa Vall, un monument que cal preservar i la recuperació patrimonial del qual s'hauria d'incentivar; l'estudi dels béns etnològics d'Alaior, una iniciativa per conservar el patrimoni etnològic, i un avanç de l'estudi sobre l'arquitectura de la pluja a Menorca dels arquitectes Jesús Cardona Pons i Ferran Vizoso Rodríguez.

De l'àmbit de l'arqueologia es presenten els resultats preliminars de la intervenció arqueològica al pati davant del cercle 7 al poblat talaiòtic de Torre d'en Galmés (Alaior, Menorca), de Martí Carbonell Salom, Borja Corral García, Antoni Ferrer Rotger, Carmen Lara Astiz, Irene Riudavets González i Joaquín Pons Machado.

Cornia Nou, alumnes al camp de treball de Torre d'en Galmés i naveta de Rafal Rubí meridional, tres exemples del nostre patrimoni arqueològic i el treball de conservació que s'hi fa.

Un segon capítol és dedicat al procés d'elaboració de l'expedient de la cultura talaiòtica per a la nominació com a patrimoni mundial per la UNESCO, d'Ángela Rojas Ávalos, Joana Gual Cerdó i Simón Gornés Hachero. És un dels pocs articles publicats al respecte, i amb el valor afegit que ja sabem que la candidatura ha estat finalment elegida per representar el nostre estat.

Del món de la cultura popular hem de destacar el capítol dedicat als gegants d'Alaior en el seu seixantè aniversari, de la Colla Gegantera d'Alaior, i el magnífic article sobre la tradició i el món dels gegants de Santi Riba Durán, gràcies al qual descobrim l'entrellat del món geganter, els seus orígens i l'evolució d'una activitat cultural que arriba fins als nostres dies i mou milers de persones entorn d'aquesta activitat cultural.

El bloc temàtic dedicat a la Guerra Civil és obert amb una aproximació a la Guerra Civil a Menorca, una introducció a tot el coneixement generat i publicat fins al moment. A continuació es pot gaudir d'un interessant capítol dedicat a un dels personatges cabdals durant la Guerra Civil a Alaior, Joan Carreras Expósito, el batle *Penys*, qui va patir tres judicis després d'acabar la guerra, treball d'investigació realitzat per Jordi Pons Bosch.

“Els menorquins d'Alger, petjades d'un passat menorquí al nord d'Àfrica” és un capítol dedicat a tots els menorquins que, en un moment donat de la nostra història, per les circumstàncies que fossin, es van veure abocats a emigrar, una situació sempre dolorosa, però en la qual van saber cercar una altra Menorca a Algèria, a on van mantenir la seva identitat, en una terra llunyana i d'una cultura diferent a la nostra.

Un darrer bloc temàtic és el relatiu a la gestió i conservació del patrimoni cultural, un dels aspectes més importants avui en dia per mantenir-lo i conservar-lo. Així, és cabdal la reflexió que fa Joan-Enric Vilardell Santacana en el seu capítol dedicat a la conservació i gestió del patrimoni històric.

Isabel Espiau Espiau ens explica quin és l'origen de la Fundació Hospital de l'Illa del Rei, una entitat cultural nascuda des de la societat civil per mantenir i difondre el patrimoni que es conserva en aquest illot.

Hospital de l'illa del Rei, exemple de la iniciativa de la societat civil per a recuperar el patrimoni cultural

I, finalment, Victòria Almuni, Pepa Subirats i Olga Ralda ens presenten el triangle dels oficis, un projecte construït i impulsat al voltant del patrimoni etnològic i de la dinamització socioeconòmica i cultural d'una zona de Tarragona conformada pels pobles del Mas de Barberans, la Galera i la Sénia. Un capítol que us suggeresc que llegiu amb atenció, perquè exemples com aquest impulsat a zones semblants a la nostra illa ens demostren que amb decisió i col·laboració es pot aconseguir una societat culturalment i econòmica molt més sòlida i avançada.

El llibre el feim acabar amb un espai dedicat als deu cartells de les jornades ja realitzades, així com als punts de llibre que durant dues convocatòries vam editar, dedicats al món del patrimoni cultural, eix vertebrador de la nostra tasca.

Béns etnològics lligats a l'arquitectura de la pluja. Exemple d'un aljub

L' hora dels agraïments

En primer lloc, el nostre agraïment a l'Institut Ramon Muntaner, l'Institut d'Estudis Balearics i al Consell Insular de Menorca pel seu suport econòmic, sense el qual no hauríem pogut impulsar aquesta aventura editorial, sempre difícil en un món en què la lectura viu un moment delicat de crisi.

El nostre agraïment més especial per a l'equip de la revista local *S'Ull de Sol* (Associació Cultural d'Alaior), que, amb paciència i bona feina, ha permès aconseguir una acurada edició d'aquest llibre: a Francesc Sintès per la tasca de correcció lingüística, a Joan Barber i Paco Mercadal pel muntatge del llibre, a Pere Gomila pel seu suport, així com al personal de la Impremta Joan Pons per la seva impressió.

A Jaume Andreu Galmés i Isabel Espiau Espiau, autors de les fotografies de la coberta i contracoberta del llibre, per haver-nos cedit les magnífiques imatges que vesteixen aquest nou llibre.

I, especialment, als vint-i-un autors que han decidit participar-hi, per les facilitats donades a l'hora d'editar els seus treballs: Jaume Andreu Galmés, Martí Carbonell Salom, Borja Corral García, Antoni Ferrer Rotger, Carmen Lara Astiz, Irene Riudavets

González, Joaquín Pons Machado, Colla Gegantera d'Alaior, Santi Riba Durán, Jordi Pons Bosch, Jesús Cardona Pons, Ferran Vizoso Rodríguez, Ángela Rojas Ávalos, Joana Gual Cerdó, Simón Gornés Hachero, Joan-Enric Vilardell Santacana, Isabel Espiau Espiau, Victòria Almuni, Pepa Subirats, Olga Ralda i Miquel À. Marquès Sintes.

També vull tenir una menció especial per als voluntaris que any rere any treballen de valent per realitzar les jornades i també són participants d'aquest llibre: M. Ángeles Pons, Cati Olives, Borja Pellejero, Borja Corral, Martí Carbonell, Carlos de Salort, Anselm Barber, Miquel À. Marquès i Josep Lluís Andreu.

Entre tots hem aconseguit, amb esforç, donar vida a un llibre que esperam que es converteixi en un referent sobre la història local i el patrimoni cultural per a tots els menorquins.

És una obra que atresora dos valors essencials: la diversitat de continguts i d'autors, i la difusió de coneixement actual i actualitzat. Dos valors que pensam que han de fer multiplicar l'interès dels lectors.

I, finalment, aquesta obra és la millor eina que podem oferir a la nostra societat per fer arribar a tothom els tres punts essencials que sempre recordam en les nostres intervencions: cal conèixer, protegir i difondre el nostre patrimoni cultural.